

İlkokul Dördüncü Sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Duyarlılık

Ayşegül Bayraktar¹, Ece Özdoğan Özbal², Kübra Babacan³

Özet: Bu araştırmanın amacı toplumsal duyarlılığın en fazla konu edinileceği Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarını inceleme ve bu kitaplarda toplumsal duyarlılık konusuna nasıl yer verildiğini belirlemektir. İlkokullarda öğrencilerin en çok etkileşimde bulunduğu kaynaklardan biri de ders kitapları olduğundan araştırma kapsamında incelemek için ders kitapları seçilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2019-2020 akademik öğretim yılında kullanılmakta olan ilkokul dördüncü sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal duyarlılığa yer verilme durumunun değerlendirildiği araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmada toplumsal duyarlılığın kitaplarda ne oranda yer aldığı kültürel duyarlılık, çevresel duyarlılık, sivil ya da medeni duyarlılık boyutlarında incelenmiştir. Araştırma sonucunda Türkçe ders kitabında Sosyal Bilgiler ders kitabına göre toplumsal duyarlılığa daha az yer verildiği, verilen toplumsal duyarlılık örneklerinin ise ağırlıklı olarak düşünme soruları ve etkinlikler ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Toplumsal duyarlılığa ilişkin sahip olunması gereken becerilerin farklı çeşitlerine ise daha çok Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitabında her temada toplumsal duyarlılığın farklı boyutlarına yer verilirken, Türkçe ders kitabında bu boyutlara yer verilmediği belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre toplumsal duyarlılığa ilişkin vurgular Türkçe ders kitabında konu değerlendirme etkinliklerinin yanı sıra metin içerisinde de verilmelidir. Ayrıca, farkındalık bilincini oluşturmaya yönelik becerilere metinler içerisinde yer verilmesi ve Türkçe kitabının bu açıdan uygun metinler ile zenginleştirilmesi önerilebilir. Toplumsal duyarlılığın önemi dikkate alındığında Sosyal Bilgiler ders kitabında ayrı bir tema olarak toplumsal duyarlılığa yer verilmesi önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: İlkokul, Ders Kitabı, Toplumsal Duyarlılık

Geliş Tarihi: 08.04.2020 – **Kabul Tarihi:** 15.06.2021 – **Yayın Tarihi:** 30.06.2021

DOI: 10.29329/mjer.2020.367.7

SOCIAL SENSITIVITY IN PRIMARY SCHOOL 4TH GRADE TURKISH AND SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS

Abstract: The aim of this study was to examine Turkish and Social Studies textbooks to identify how social sensitivity was included in these books. The decision to examine textbooks within the scope of this research

¹ Ayşegül Bayraktar, Assist. Prof. Dr., Temel Eğitim, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-1700-8899

² Ece Özdoğan Özbal, Dr., Temel Eğitim, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

Correspondence: eozdogan@ankara.edu.tr

³ Kübra Babacan, Research Assist, Temel Eğitim, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0003-4133-6216

resulted from textbooks being a primary source that students interact with in elementary schools. Document analysis was the qualitative methodology utilized to evaluate the emphasis of social sensitivity in 4th grade Turkish and Social Studies textbooks used by the Ministry of National Education in the 2019-20 academic year. The extent of social sensitivity in textbooks was examined in terms of cultural sensitivity, environmental sensitivity, and civil sensitivity. It was determined that less attention was given to social sensitivity in Turkish textbooks in comparison to Social Studies textbooks, and that examples of social sensitivity were mostly limited to thinking questions and activities. Different types of skills that should be possessed by students regarding social sensitivity were most often included in Social Studies textbooks. While Social Studies textbooks had different dimensions in each theme, it was determined that these dimensions were not included in the Turkish textbooks. It is recommended that emphasis on social sensitivity should be provided in various texts rather than only in evaluation activities of Turkish textbooks. It is also suggested that skills to create awareness are included within other Turkish books and texts in order to enrich these literature sources. Considering the importance of social sensitivity, it is recommended that social sensitivity is included as a separate theme in Social Studies textbooks as well.

Keywords: Primary School Education, Textbooks, Social Sensitivity, Social Studies, Turkish

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız toplumda her gün farklı türden eşitsizliklerle ve sorunlarla karşı karşıya kalmaktayız. Bu sorunların çözümü zaman zaman sistemsel değişimler gerektirse de sorunlardan bazılarını insanların duyarlı olmalarıyla aşabilmek mümkündür. Farklı kültürlerden geleni dışlama, empati kurmama, toplumsal sorunlara ilişkin farkındalığın olmaması gibi sorunlar insanların duyarlı olmaları ile belirli bir oranda azaltılabilir.

Duyarlı olma insan olmanın gerekliliklerindedir. Başarılı toplumlarda duyarlı bir toplum olma bilinci ya da duyarlı insan kavramlarından sıklıkla söz edilebilir. Duyarlık, “*Duyarlı olma durumu, duygunluk, duyarlık, hassaslık*” (TDK, 2019) kaynakçada YOK!! olarak tanımlanabilir. Aslan’a (2013) kaynakçada YOK!! göre ise ise duyarlılık kendi yaşamının dışındaki sorunların yani başkalarının problemlerinin ve duygularının farkında olmayı da gerektirmektedir. Duyarlık tanımından yola çıkarak toplumsal duyarlılığı içinde bulunduğumuz toplumun sorunlarına, eşitsizliklerine duyarsız kalmama, sorunların çözümü için barışçıl öneriler sunma olarak tanımlayabiliriz. Bir başka deyişle toplumsal duyarlık yaşadığımız çevreyle, toplumla ve olaylarla ilişki kurmayı, sorumluluk almayı, sorunların çözümüne katkı sağlamayı ve farkındalığı gerektirmektedir (Ünal, 2009). Somerville (2013), toplumsal (sosyal) duyarlılığı dikkat, dikkati çekme, sosyal değerlendirmeler ve sosyal duruş ile ilgili bilgilerin işlenmesi ile ilgili duygu olarak ele almaktadır. Buradaki dikkati çekme toplumsal soruna dikkati çekme ve sorunun çözümü için çabayı içermektedir. Toplumsal duyarlılık diğer bireylerin davranışlarını ve duygularını doğru bir şekilde algılama ve anlama yeteneğidir (Rothenberg, 1970). Yapılan bir araştırmada toplumsal duyarlılığı yüksek olan toplumların diğer toplumlara oranla depresyon düzeyinin düşük olduğu görülmüştür (Way ve Lieberman, 2010). Bir

diğer araştırmada, toplumsal duyarlılığın toplumun psikolojik uyumuna katkıda bulunduğu görülmüştür (Chen, Liu, Ellis ve Zarbatany, 2016). Benzer şekilde, Bender ve arkadaşları (2012) yaptıkları araştırmada sınıf ve takım çalışmalarında, toplumsal duyarlılığın başarılı takım performansı ile yüksek ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Toplumsal sorunların çözümü açısından bu denli önemli olan toplumsal duyarlılığın toplum tarafından benimsenmesi, toplumların gelişimi açısından önem taşımaktadır.

Sosyal ilişkileri başarılı bir şekilde kurmak ve sürdürmek için, bireylerin başkalarının düşüncelerine ve duygularına duyarlı olmaları gerekir (Pickett, Gardner ve Knowles, 2004). Toplumun her kesiminde ve her yaş düzeyinde toplumsal duyarlılık oluşturulması toplumsal sorunların çözümü için önemlidir. Ancak özellikle erken yaşlardan itibaren toplumsal sorunların farkına varma, bu sorunların çözümü üzerinde düşünme ve sorumluluk üstlenme davranışının kazandırılması duyarlılık bilincinin daha kolay kazandırılabilirdiğinden ayrı bir öneme sahiptir. Günümüz öğrencilerinin gelecekte toplum yetişkinlerini oluşturacakları düşünüldüğünde, toplumun farklı kesimlerinde desteğe gereksinim duyulan konularda çalışmalara katkı sağlamaları, kendilerinin dışında yaşanan toplumsal olaylara karşı farkındalık geliştirmeleri, sorumluluk üstlenmeleri ve empati kurmaları beklenmektedir. Bunun olabilmesinin yollarından biri de çocuklara erken yaşta toplumsal duyarlılık bilincinin kazandırılmasıdır. Aksi halde toplumsal duyarlılığın ve sosyal adaletin eksikliğinden ortaya çıkabilecek dışlanma gibi olumsuz davranışlar çocukların akademik yaşantılarını etkilemesinin yanı sıra, toplumdan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Toplumsal duyarlılığın eksikliği sonucunda hassas çocukların akademik performans konusunda başkalarından yardım ve destek alması için de olumsuz bir ortam oluşabilir. Çok hassas çocukların aldığı olumsuz geri bildirimler öğrenme düzeylerini düşürebilir ve okul ortamına karşı olumsuz bir etki ve tutum geliştirmeyi kolaylaştırabilir ve bu da düşük akademik başarı (Chen ve diğerleri, 2016; Wentzel, 2005) ve toplumdan dışlanma ile sonuçlanabilir. Bu nedenle, erken yaşlardan itibaren toplumsal duyarlılığın kazandırılması, hem toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlar hem de yeni sorunların oluşumunu önler.

Erken yaşlardan itibaren toplumsal duyarlılığın kazandırılmasının önemi düşünüldüğünde özellikle zorunlu eğitimin başladığı ilkökul döneminde bu bilincin kazandırılması gereklidir. Öğrencilere toplumsal duyarlılığa ilişkin ayrı bir programın hazırlanması bir sınıf düzeyi ya da belirli bir zaman dilimi ile sınırlı kalabileceği düşünüldüğünde toplumsal duyarlılığı öğrencilerin en çok etkileşimde bulunduğu kaynaklardan biri olan ders kitapları ile aktarmanın daha kalıcı olabileceği düşünülmektedir. Ders kitaplarının incelenmesine yönelik çalışmalar incelendiğinde metinlerin okunabilirliğine (Baş ve Yıldız, 2015; Mirzaoğlu ve Akın, 2015), metinlerin içerdikleri değerlere (Aktan ve Padem, 2013; Özkan, 2010; Pilav ve Erdoğan, 2016; Susar Kırmızı, 2014), ders kitaplarının yapılandırıcı öğrenme yaklaşımına uygunluk düzeyine (Alkış Küçükaydın ve İşcan, 2016), kitaptaki soruların düzeylerinin incelenmesine (Durukan, 2009; Sarar Kuzu, 2013), engel ve engellilik durumunun işlenmesine (Tuncer, Karasu, Altunay ve Güler, 2011), ders kitabına seçilecek metinlerde

çocuğa görelik ilkesinin göz önünde bulundurulmasına (Canlı, 2015), dil ve kültür aktarımlarına (Bulut ve Orhan, 2012) ilişkin araştırmalara rastlanmıştır. Yapılan bir araştırmada (Keskin ve Öğretici, 2013) ise duyarlılık değer olarak nitelendirilerek, bu değerlerin etkinlikler yolu ile ne şekilde kazandırılabilceği tartışılmıştır. Toplumsal duyarlılığın ders kitaplarında incelenmesine yönelik ise hiçbir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırmada toplumsal duyarlılığın en fazla konu edinileceği Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesi ve bu kitaplarda konu ile ilgili metinlerde toplumsal duyarlılık konusuna ne oranda yer verildiği belirlenerek ortaya konulması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal duyarlılık konusuna ne oranda yer verildiğinin belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Nitel araştırma sosyal olguları bağlı buldukları ortam içerisinde, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayış içerisinde araştırmayı ve anlamayı dikkate alan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve şimşek, 2008). Doküman incelemesi de gözlem ya da görüşme yapmadan konu ile ilgili materyallerin analizidir ve veri toplama aracı olarak kullanılabilir (Aktaş, 2014).

Veri Toplama Araçları

İlkokul düzeyinde derslerin öğretiminde ders kitaplarının yanısıra otantik materyaller ve teknoloji kullanılabilmesine rağmen alan araştırmaları ders kitaplarının eğitim-öğretim çalışmaları sürecinde hala ilk sırada ve öğrenciler için bir öğrenme kılavuzu olduğunu göstermektedir. Öğrenmenin yerine gelmesinde işlevleri olmasının yanında ders kitaplarının kültür aktarımında da (Özkan, 2010) önemli rolleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal duyarlılığa yer verilme durumunun incelendiği bu araştırmada veri toplama araçları olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2019-2020 akademik öğretim yılında kullanılmakta olan ilkokul dördüncü sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. İncelenen ders kitaplarından Türkçe ders kitabı sekiz tema ve 265 sayfadan oluşmaktadır. Türkçe ders kitabında yer alan temalar; Okuma Kültürü, Milli Mücadele ve Atatürk, Erdemler, Bilim ve Teknoloji, Doğa ve Evren, Milli Kültürümüz, Sağlık ve Spor ve Sanattır. Sosyal Bilgiler ders kitabı ise yedi tema ve 208 sayfadan oluşmaktadır. Kitap içerisinde yer alan temalar; Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık ve Küresel Bağlantılardır.

Veri Analizi

Veriler nitel araştırma türlerinden doküman incelemesi altında yer alan tümevarımsal içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Ders kitaplarındaki içindekiler, kaynakça ve sözlük kısımları inceleme dışı bırakılmıştır. Verilerin kodlanmasında öncelikle Türkçe ders kitabının ilk teması üç araştırmacı tarafından ortak bir dil ve anlayış geliştirebilmek amacıyla beraber kodlanmıştır.

Araştırmacılar, temanın kodlama sürecinde fikir birliğine vardıldıktan ve tüm tamamı kodlamayı tamamladıktan sonra her bir araştırmacı kitabın devamını tek başına kodlamıştır. Aynı süreç Sosyal Bilgiler ders kitabının kodlanmasında da tekrarlanmıştır. Üç araştırmacı da hem Türkçe hem de Sosyal Bilgiler kitabını kodladıktan sonra kodlayıcılar arasında tutarlık .89 olarak hesaplanmıştır. Veri analizinde simultane kodlama yapılmıştır. Dolayısıyla, bir kitap alınmış cümle uygun ya da gerekli olduğu durumlarda bir kaç alt kategori altında kodlanmıştır. Araştırmacıların kodladığı veriler daha sonra iki alan uzmanı ile paylaşılmış, biri Temel Eğitim Bölümü'nde diğeri ise nitel araştırmalar alanında ders veren iki öğretim üyesinin görüş ve önerileri ile düzenlenip gözden geçirilerek son halini almıştır.

BULGULAR

İlkokul dördüncü sınıf için hazırlanan Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesiyle ortaya çıkan temalar sonucunda toplumsal duyarlılığın a) kültürel duyarlık, b) çevresel duyarlık ve c) sivil ya da medeni duyarlık olmak üzere üç başlık altında değerlendirilmesine karar verilmiştir. Toplumsal duyarlılık için sahip olunması gereken beceri ve yeterlikler ise a) empati kurma becerisi ve b) farkındalık bilinci/saygı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

TOPLUMSAL DUYARLILIĞA İLİŞKİN BULGULAR

A) Kültürel Duyarlılık

Kültürler ya da diğeri bir ifade ile kültürlerarası duyarlılık, kültürlerarası iletişim becerisinin bir ürünüdür. Kültürel duyarlılık “Kültürlerarası farklılıkları anlamada, kabul etmede ve takdir etmede kendi motivasyonunu sağlamak için gerekli olan aktif istek” olarak tanımlanmaktadır (Bulduk ve diğeri, 2017, s. 74.) Araştırma kapsamında kültürel duyarlılık toplumsal duyarlılığın bir değişkeni olarak kabul edilmiş ve incelenmiştir. Araştırma kapsamında kültürel duyarlılığa ilişkin bulgular kendi kültürünü bilme ve farklı kültürlerle ilişkin farkındalık geliştirme kategorileri altında ele alınmıştır. Tablo 1’de ders kitaplarındaki kültürel duyarlılığa ilişkin ifadeler yer almaktadır.

Tablo 1. Kültürel duyarlılığa ilişkin ifadeler

Kültürel Duyarlılık	Kendi Kültürünü Bilme	KOD	S.NO	CÜMLE
		TDK	196	Ülkemizin neresinde olursa olsun bir afet meydana geldiğinde her fikirden ve her yaşam tarzından insan birlik olur.
Farklı Kültürlere İlişkin Farkındalık	SBDK	38	Anneannemin ve annemin anlattıklarından öğrendim ki kahve önemli kültür öğelerimizden biridir.	
	SBDK	43	Milli kültür değerlerimiz içinde bayramlarımızın ayrı bir yeri vardır.	
	SBDK	44	Milli kültür öğelerimizden biri de çocuk oyunlarıdır.	
	SBDK	156	Ayrıca kendi kültürünü yaşama hakkından mahrum bırakılmamalıdır	
	SBDK	194	Ülkeler arasındaki farklılıklardan biri de mutfak kültürüdür.	
	SBDK	195	Yeni bir ülkeye gittiğimde önce insanların davranışlarını gözlemler ve onların kültürünü anlamaya özen gösteririm.	
SBDK	195	Karşımdakinin farklı bir kültüre sahip olduğunu dikkate alarak onun bu farklılığına saygı duyar ve ilk birkaç saniye sadece gülümserim.		

Tablo 1’de görüldüğü üzere ders kitaplarında kültürel duyarlılığın kendi kültürünü bilme konularında, hem Türkçe hem de Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer aldığı, bunun yanı sıra kendi kültürünü tanıma konusuna ağırlıklı olarak Sosyal Bilgiler ders kitabında değinildiği görülmektedir. Farklı kültüre ilişkin farkındalık boyutunda ise ilgili ifadelerin yalnızca Sosyal Bilgiler ders kitabında yer aldığı görülmektedir.

B) Çevresel Duyarlılık

Çevresel duyarlılık, canlıların bir arada yaşadığı ve yaşam mücadelesi içinde olduğu çevreye duyarlı olabilmek, çevrede dile getirilen ihtiyaca ya da soruna kulak verebilme ve bu sorunun nedenini azaltabilme çabası içinde olma ve birey olmaktan öte canlılarla bir olabilmek isteği doğrultusunda faaliyette bulunabilme mücadelesi (Şan, 2014) olarak tanımlanabilir. Bu bakış açısıyla düşündüğümüzde insanın çevresine duyarlı olmasını bitkileri koruması, hayvanları koruması, doğayı koruması ve çevre kirliliği konusunda bir farkındalığının olması olarak düşünebiliriz. Bu açıdan baktığımızda, ders kitaplarında çevresel duyarlılık konusuna ne oranda değinildiğine Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Çevreye duyarlılığına ilişkin ifadeler

Çevresel Duyarlılık	Bitkileri koruma	KOD	S.NO	CÜMLE
		TDK	152	Çeşitli ağaç ve bitki türlerinin yok olması doğal dengeyi nasıl etkiler? (<i>hazırlık çalışmaları</i>)
	TDK	155	Siz bir ağaç olsaydınız size nasıl davranılmasını istersiniz? (8. <i>Etkinlik</i>)	
	Hayvanları koruma	SBDK	118	Antalya’da yapılan Anadolu Rallisi sırasında koruma altında bulunan alageyikler zarar gördü.
		SBDK	118	Onların bu sorumsuzluğu nedeniyle yaban hayvanlarının sayısını artırmak mümkün olmuyor.
		TDK	84	Lise öğrencisi CAS projesi kapsamında engelli hayvanlar için protez bacak üretiyor.
	Doğayı Koruma	SBDK	72	Böylece doğadaki varlıklara ve doğal çevreye duyarlı olmamız gerektiğini daha da iyi anladım.
		SBDK	118	İnternet araştırması yaparak teknolojinin yanlış kullanımının insanlara ve doğaya verdiği zararları anlatan bir haber bulunuz. Haberi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşın ve tartışın (<i>Yapınız etkinliği</i>).
		TDK	140	Bu umursamazlık devam ederse insanlar kendi topraklarına sahip çıkmazlarsa her yer bozkıra dönecek.
	Çevre Kirliliği	TDK	140	İnanılmaz bir şekilde yok olan, geliştirilmeyen, suları kirlenen ve azalan; kuşları kalmayan adeta yok edilen bir yer haline geldi.
		TDK	160	“Denizlerin kirlenmesi, canlıları nasıl etkiler?” sınıfça konuşunuz. (9. <i>Etkinlik</i>)
		TDK	165	Ormanları, denizleri, havayı, suyu her şeyi kirliliyorlar. (<i>Tema değerlendirme çalışmaları</i>)

Tablo 2 incelendiğinde bitkileri koruma ve çevre kirliliği alt boyutlarına sadece Türkçe ders kitabında yer verildiği görülmektedir. Her iki alt boyut için Türkçe ders kitabında yer alan ifadeler genellikle tema değerlendirme ya da tema içi etkinlik soruları içinde yer almaktadır. Diğer bir deyişle, Türkçe ders kitabı içinde seçilen konularda ya da metinlerde bitkileri koruma ya da çevre kirliliği konularında dolaylı ya da direk bir anlatıma rastlanmamıştır. Hayvanları koruma ve doğayı koruma boyutlarıyla ilgili ifadeler yine çok sık olmamakla birlikte her iki kitapta da yer almaktadır.

C) Sivil ya da Medeni Duyarlılık

Ders kitaplarında sivil ya da medeni duyarlığa 1) ekonomi, 2) vatandaşlık, 3) sağlıklı yaşama, 4) ihtiyaç sahiplerine yardım, 5) göçmenler, 6) özel gereksinimli bireyler, 7) ebeveyn kaybı yaşayanlar, 8) okur yazar olmayanlar ve 9) israf boyutlarında olmak üzere dokuz alt boyut içinde değerlendirilmiştir. Tablo 3’de sivil duyarlılık boyutunda ders kitaplarında yer alan cümleler yer almaktadır.

Tablo 3. Sivil duyarlılığa ilişkin ifadeler

Sivil ya da Medeni Duyarlılık	KOD	S.NO	CÜMLE	
Sivil ya da Medeni Duyarlılık	Ekonomi	SBDK	133	Ayrıca aile bütçemizde açık oluşturacak şekilde aşırı ve gereksiz harcamalardan kaçınmalıyız.
		SBDK	141	İhtiyaçlarımızı bütçemizde bizim için ayrılan parayı dikkate alarak belirlemeliyiz.
		SBDK	141	Sorumluluk duygusuyla hareket ederek zorunlu ihtiyaçlarımıza öncelik vermeli, ihtiyacımız olmayan şeyleri satın almamalıyız.
	Vatandaşlık	SBDK	89	Yolarda hasta veya yaralı nakli yapılacağı için trafiği engellemekten kaçınınız.
		SBDK	89	Elimizden geldiğince arama kurtarma, ilk yardım ve enkaz kaldırma ekiplerine yardımcı olunuz.
		SBDK	155	Bizler, çalıştıkları için başta eğitim olmak üzere bütün bu haklarından yoksun kalan çocuklara yardımcı olmalıyız.
	Sağlıkla Yaşama	TDK	203	Hasta olduğumuzda, öksürürken veya hapşırıırken mendil kullanmaya dikkat etmeliyiz.
		TDK	203	Böylece hastalığa neden olan gözle göremediğimiz canlıların, başkasına geçerek hastalığı bulaştırmasını engellemiş oluruz.
	İhtiyaç Sahiplerine (Yaşlı ve kimsesiz de dâhil) Yardım	SBDK	155	Bizler, çalıştıkları için başta eğitim olmak üzere bütün bu haklarından yoksun kalan çocuklara yardımcı olmalıyız.
		SBDK	155	Bu çocuklara haklarının neler olduğunu ve hangi kurumlardan destek alabileceklerini öğretmeliyiz.
		TDK	196	Elindekileri, biriktirdiklerini konvoylarla zor durumdaki vatandaşına gönderir.
	Sivil ya da Medeni Duyarlılık	Göçmenler	SBDK	25
SBDK			26	İnsanların evlerinden ve alışkanlıklarından koparak yabancı oldukları bir ülkede yaşamalarının ne kadar zor olduğunu tahmin ediyorum.
SBDK			26	Konuştuğum çocuklar Türkiye’de buldukları için aslında şanslı olduklarını söyleseler de üzüntülerini gizleyemiyorlardı.
SBDK			26	Düşünsenize onların da bizler gibi evleri, parklarında koşup oynadıkları mahalleleri vardı.
Özel Gereksinimliler		SBDK	27	Yaşadığım olay yürüme engellilerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunları daha iyi görmemi sağladı.
		SBDK	29	Buna rağmen bedensel engelliler günlük hayatta ve iş ortamlarında zorluklarla karşılaşmaktadır.
		SBDK	112	Bu insanlar ilaç kutusundaki uyarı ve açıklamaları okuyamazlar.
Ebeveyn Kaybı Yaşayanlar		SBDK	26	Onlar, yolda babasının elinden tutmuş bir çocuk gördüklerinde babalarını hatırlayıp hüznülenebilirler.
		SBDK	26	Bir insan için anne veya babasını kaybetmek çok acı bir olaydır.
		SBDK	26	Akrabalarımız arasında, yakın çevremizde, okulumuzda veya sınıfımızda aynı acıyı yaşamış çocuklar olabilir.
Okur yazar Olmayanlar		SBDK	112	Çünkü hasta, okuma yazma bilmeyen veya görme engelli biri olabilir.
		SBDK	112	Bu insanlar ilaç kutusundaki uyarı ve açıklamaları okuyamazlar.
İsraf		SBDK	133	Ayrıca aile bütçemizde açık oluşturacak şekilde aşırı ve gereksiz harcamalardan kaçınmalıyız.
		SBDK	143	İsraf kaynakların, ürünlerin, emeğin ve zamanın boş yere harcanmasıdır.
		SBDK	143	Yiyebileceğimizden fazla gıda almak, elbise ve ayakkabılarımızı çabuk eskitmek, aşırı su tüketmek, lambayı boş yere yakmak birer israftır.
	SBDK	147	Bu nedenle kâğıdın israf edilmesi daha fazla ağacın kesilmesi anlamına gelmektedir.	

Tablo 3’de görüldüğü üzere ekonomi, vatandaşlık, göçmenler, özel gereksinimli bireyler, ebeveyn kaybı yaşayanlar, okuryazar olmayanlar ve israf konularına yalnızca Sosyal Bilgiler ders kitabında değinilmiştir. Sağlıklı yaşama konusuna ise yalnızca Türkçe ders kitaplarında değinilmiştir. İhtiyaç sahiplerine yardım alt boyutuna ise her iki ders kitabında da yer verildiği görülmektedir.

Duyarlılık için sahip olunması gereken beceri ve yeterliklere ilişkin bulgular

Toplumsal duyarlılığın sağlanabilmesi için empati, farkındalık bilinci ve saygıya sahip olunması gerekir. Empati genel olarak bir bireyin diğerinin deneyimlerine verdiği yanıtlarla ilgili bir dizi yapı olarak tanımlanmaktadır (Davis, 2018). Bu şekilde kişinin karşısındaki kişinin yaşadığı soruna ilişkin daha duyarlı olması ve vereceği tepkileri buna göre şekillendirmesi gerekmektedir. Empati kurma sorunların türlerine göre farklılık gösterebilir. Tablo 4’de empati ve alt kategorilerinin dağılımlarına göre ders kitaplarında yer alma durumları sunulmuştur.

Tablo 4. Empati kurma becerisine ilişkin ifadeler

	Empati Kavramını Vurgulama	KOD	S.NO	CÜMLE
		SBDK	25	Onun yerinde olsaydım ne düşünürdüm? Onlar gibi olsam ne yapardım?
	SBDK	31	İnsanın kendisini başkasının yerine koymasına denir. (<i>empati- Neler Öğrendiniz?</i>)	
	SBDK	31	Soğukta üşüyen bir kediyi eve götürmek empati göstergesidir (<i>Neler öğrendiniz?</i>)	
	Bitkiye karşı empati	TDK	155	Siz bir ağaç olsaydınız size nasıl davranılmasını isterdiniz? (<i>8. Etkinlik</i>)
	İhtiyaç sahibine karşı empati	SBDK	25	Özellikle tek başına yaşamak zorunda olan yardıma muhtaç, yaşlı ve kimsesiz insanları gördüğümde çok üzülürüm.
		SBDK	155	Bizler, çalıştıkları için başta eğitim olmak üzere bütün bu haklarından yoksun kalan çocuklara yardımcı olmalıyız.
	Göçmenlere empati	SBDK	26	Düşünsenize onların da bizler gibi evleri, parklarında koşup oynadıkları mahalleleri vardı.
		SBDK	155	Ben kendimi onların yerine koyunca içinde buldukları durumu daha iyi anlıyorum.
		TDK	196	İnsanların evlerinden ve alışkanlıklarından koparak yabancı oldukları bir ülkede yaşamalarının ne kadar zor olduğunu tahmin ediyorum.
	Ebeveyn Kaybı Yaşayanlara Empati	SBDK	26	Bu nedenle sorumlu davranarak onlara acılarını hatırlatacak hareketlerden kaçınmalıyız.
		SBDK	27	Anne babasını kaybetmiş çocuklara yardımcı olmak için neler yapılmasını istersiniz? Neden? (<i>Düşünme sorusu</i>)
	Özel Gereksinimli Bireylere Karşı Empati	SBDK	27	Yaşadığım olay yürüme engellilerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunları daha iyi görmemi sağladı.
		SBDK	27	Kendimi onların yerine koyarak bu insanlara yardımcı olmaya karar verdim.
		SBDK	112	Siz olsaydınız görme engelli hastaların bu sorununa nasıl bir çözüm bulurdunuz? (<i>Düşünme sorusu</i>)
	Toplumsal sorunlara karşı empati	SBDK	156	Dünya çocuklarının en önemli sorunun ne olduğunu ve bu sorunun çözümü için neler yapılması gerektiğini sınıfta tartışınız. (<i>Yapınız etkinliği</i>)
	Haklarından yararlanamayan çocuklara ilişkin empati	SBDK	155	Bizler, çalıştıkları için başta eğitim olmak üzere bütün bu haklardan yoksun kalan çocuklara yardımcı olmalıyız.
		SBDK	155	Çocukların barınacak bir yer bulamayıp sokakta kalmaları ve yeterince beslenememeleri gerçekten çok üzücü bir durum.
		SBDK	155	Çocukların barınma, beslenme ve sağlık hizmetlerinden gerektiği gibi faydalanmaları için neler yapılmalıdır? (<i>Düşünme sorusu</i>)

Tablo 4’de yer aldığı üzere empati kavramının vurgulanması, ihtiyaç sahibine karşı empati, ebeveyn kaybı yaşayanlara karşı empati, özel gereksinimli bireylere karşı empati, toplumsal sorunlara karşı empati, haklarından yararlanamayan çocuklara karşı empati konularına yalnızca Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilmiştir. Bitkiye karşı empati boyutuna ise yalnızca Türkçe ders kitabında yer verilmiştir. Göçmenlere karşı empati ise her iki kitapta da yer almaktadır.

Farkındalık bilinci/saygı boyutu ise empati kadar önemlidir. Farkındalık bireyin, tüm duyularıyla, başka bir birey veya çevresiyle temasa geçerken, neyi, nasıl yaşadığının bilincinde olmasıdır (Acar, 2009). Bu bilinçle kişinin toplumsal sorunların farkında olması ve bunlar için bir çaba içerisine girmesi beklenir. Farkındalığın erken yaştan itibaren oluşturulması da ayrıca önem taşır. Ders kitaplarında farkındalık ve saygı boyutlarına ilişkin bulgular Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Farkındalık bilinci ve saygıya ilişkin ifadeler

	KOD	S.NO	CÜMLE
Çevreyi Korumaya İlişkin Farkındalık	SBDK	118	İnternet araştırması yaparak teknolojinin yanlış kullanımının insanlara ve doğaya verdiği zararları anlatan bir haber bulunuz. Haberi sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşıp tartışınız (<i>Yapınız etkinliği</i>).
	TDK	160	“Denizlerin kirlenmesi, canlıları nasıl etkiler?” sınıfça konuşunuz. (9. <i>Etkinlik</i>)
	TDK	165	İnsanoğlu, bu dünyanın kendi evi olduğunu farkında değil hala. (<i>Tema değerlendirme çalışmaları</i>)
Bitkileri korumaya dair farkındalık	TDK	152	Çeşitli ağaç ve bitki türlerinin yok olması doğal dengeyi nasıl etkiler? (<i>Hazırlık çalışmaları</i>)
Hayvanları korumaya dair farkındalık	SBDK	118	Onların bu sorumsuzluğu nedeniyle yaban hayvanlarının sayısını artırmak mümkün olmuyor.
Bireysel Farklılıklara Saygı	SBDK	25	Bu farklılıkların kişisel özelliklerimizden ve beğenilerimizden kaynaklandığını bilmeli ve bunu doğal karşılamalıyız.
	SBDK	28	İnsanlar arasındaki bu çeşitlilik doğal karşılanmalı ve bir zenginlik olarak görülmelidir.
	SBDK	29	Oysa ırk, dil, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin hangi düşünceden veya ülkeden olursa olsun her insan saygıya değer bir varlıktır.
	SBDK	31	Farklılıklara insanları oldukları gibi kabul edebilmektir. (<i>saygı-Neler Öğrendiniz?</i>)
Bireysel Farklılıklar	SBDK	11	Ne kadar benzer olursa olsun hiçbir insanın özellikleri başka birinin özellikleriyle aynı değildir.
	SBDK	11	Çevrenizdeki insanları incelediğinizde her birinin dış görünüşü ve davranışlarıyla diğerlerinden ayrıldığını fark edersiniz.
	SBDK	19	Ailenizdeki, okulunuzdaki ve yakın çevrenizdeki insanların ilgi alanlarının farklı farklı olduğunu görürsünüz.
	SBDK	25	Dünyada hiçbir insan bir başkasıyla aynı özelliklere sahip değildir.
İsrafi Önlemeye İlişkin Farkındalık	SBDK	143	Sizce hangi kaynakların bilinçsizce kullanılıp israf edilmesi canlıların yaşamını tehdit edebilir? Neden? (düşünme sorusu)
	SBDK	143	Bu yarışmalar öğrencileri israfın zararları hakkında düşünmeye sevk eder.
	SBDK	147	O halde kağıt kullanırken tasarruf etme bilinciyle hareket ederek kağıt israfına yol açacak hareketlerden kaçınmalıyız.
Toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık	SBDK	112	Her yıl yaz mevsiminde insanlar serinlemek için denizlere, havuzlara ve göllere giriyorlar. Ancak ne yazık ki bilgisizlik ve dikkatsizlik nedeniyle pek çok insan boğularak hayatını kaybediyor.
	SBDK	144	Diğer yandan açlık ve yetersiz beslenme nedeniyle çocukların hayatını kaybettiğini okudum.
	TDK	66	Savaştan dolayı geri kalmış ülkemizi geliştirmek ve insanları eğitmek en büyük amacımız olmalıydı.

Çocukların Temel Haklarından Yararlanamamasına İlişkin Farkındalık	SBDK	155	Çocuklar çalıştırılmamalı, bunun yerine okula gitmeli, oyun oynamalı ve dinlenmelidir.
	SBDK	155	Çocuklar özellikle eğitim haklarından eksiksiz olarak yararlanmalıdır.
	SBDK	155	Ancak tamircide çalıştığı için okula devam etmekte zorlanıyor.
	SBDK	155	Bizler, çalıştıkları için başta eğitim olmak üzere bütün bu haklardan yoksun kalan çocuklara yardımcı olmalıyız.
Acil servis numaralarının gereksiz kullanımına dair farkındalık	SBDK	117	Gereksiz aramalar nedeniyle 112 ACİL Komuta Merkezinin gerçek hastalara ulaşması güçleşiyor.
	SBDK	117	Acil hastalar için aranması beklenen 112 ACİL Komuta Merkezine dakikada onlarca gereksiz arama gelmesi ambulansları yönlendirmekte görevli sağlık operatörlerini zor durumda bırakıyor.
	SBDK	117	İnsanların acil servis numarasını gereksiz arayıp meşgul etmemeleri için neler yapılabilir? (Düşünme sorusu)

Tablo 5’de görüldüğü üzere bireysel farklılıklara saygı, israfı önlemeye ilişkin farkındalık, çocukların temel haklarından yararlanamamalarına ilişkin farkındalık, hayvanları korumaya dair farkındalık, acil servis numaralarını gereksiz kullanmaya dair farkındalık boyutlarında yalnızca Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilmiştir. Bitkileri korumaya yönelik farkındalık ise yalnızca Türkçe ders kitabında yer almaktadır. Çevreyi korumaya ilişkin farkındalık ve toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık ise her iki kitapta da yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal duyarlılığın en fazla konu edinileceği Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesi ve bu kitaplarda konu ile ilgili metinlerde toplumsal duyarlılık konusuna ne oranda yer verildiğini belirlenmesinin amaçlandığı araştırmada toplumsal duyarlılığın kitaplarda ne oranda yer aldığı kültürel duyarlık, çevresel duyarlık, sivil ya da medeni duyarlık boyutlarında incelenmiştir.

Türkçe ders kitabında Milli Mücadele ve Atatürk, Erdemler, Doğa ve Evren, Milli Kültürümüz, Sağlık ve Spor ve Sanat temalarında toplumsal duyarlılığa yer verildiği belirlenmiştir. **Milli Mücadele ve Atatürk** temasında toplumsal duyarlılığın kendi kültürünü tanıma ve vatandaşlık, **Erdemler** temasında kendi kültürünü tanıma, hayvanları koruma, ihtiyaç sahiplerine yardım, özel gereksinimliler,, **Doğa ve Evren** ünitesinde bitkileri koruma, doğayı koruma, çevre kirliliği ve vatandaşlık, **Milli Kültürümüz** temasında kendi kültürünü tanıma ve ihtiyaç sahiplerine yardım, **Sağlık ve Spor** temalarında sağlıklı yaşama, **Sanat** temasında ise kendi kültürünü bilme kategorisinde toplumsal duyarlılığa yer verilmiştir. Türkçe kitabında Okuma Kültürü ile Bilim ve Teknoloji temalarında toplumsal duyarlılığa yer verilmemiştir. Görüldüğü üzere toplumsal duyarlılığa Türkçe kitabında belirli kategorilerde değinilmiştir. Özellikle Türkçe kitabında toplumsal duyarlılığa sınırlı sayıda alt boyutta değinildiği dikkati çekmektedir. Toplumsal duyarlılığın kazandırılmasında önem taşıyan kimsesizler, göçmenler gibi konulara kitapta daha fazla yer verilmesi güncel sorunlar dikkate alındığında toplumsal duyarlılık açısından önem taşımaktadır. Toplumsal duyarlılığın kazandırılmasında sahip olunması gerekli becerilerin Türkçe kitabında yer alma durumu incelendiğinde empati becerisinin bitkiye ve göçmenlere karşı empati boyutları ile sınırlı kaldığı, farkındalık bilincinin ise çevreyi korumaya ilişkin farkındalık, bitkiyi korumaya ilişkin farkındalık ve toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık boyutlarında yer aldığı belirlenmiştir. Türkçe ders kitabında

toplumsal duyarlılık değerlendirildiğinde, toplumsal duyarlılığa sınırlı kategorilerde yer verildiği, bu bilincin kazandırılmasında sahip olunması gereken becerilere ise belirli boyutta yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Türkçe ders kitabında toplumsal duyarlılığa sıklıkla etkinlik ve düşünme sorularında yer verilmesi de dikkati çekmektedir.

İncelenen Türkçe ders kitabında özel gereksinimli bireylere ilişkin empati becerisini geliştirmeye yönelik hiç bir ifadeye rastlanmamıştır. İlkokul çağında çocuklar özel gereksinimli bireylerle çok sık etkileşim içinde olamayabilirler. Ancak bu durum onların ileriki yaşamlarında ya da okul dışı ortamlarda özel gereksinimli bireylerle bir araya gelmeyeceği anlamına gelmez. Dolayısıyla, öğrencilerin özel gereksinimli bireyleri daha kolay anlayabilmeleri ve onlarla doğru bir şekilde empati kurabilmeleri için ders kitaplarının rol model olma işlevleri vardır. İlköğretim düzeyi (1-8. Sınıflar) Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerin incelendiği bir çalışmada, Tuncer, Karasu, Altunay ve Güler (2011) de engel ve engellilik konularına yok denecek kadar az yer verildiğini dile getirmişlerdir. İncelenen kitaplardaki 170 metinden sadece dördü engelliliği içermesine rağmen konunun işleniş engellilik hakkında bilgi sağlayıcı nitelikte bulunmamıştır. Bu durumda, ders kitaplarının yazılması sürecinde toplumun farklı kesimleri ve toplumdaki farklılıklara ilişkin kapsayıcı ifadelere ve mesajlara yer verilmesi önerilebilir.

Sosyal Bilgiler ders kitabında toplumsal duyarlılığa tüm temalarda değinilmiştir. *Birey ve Toplum* temasında ihtiyaç sahiplerine yardım, göçmenler, özel gereksinimliler, ebeveyn kaybı yaşayanlar, vatandaşlık, *Kültür ve Miras* temasında kendi kültürünü bilme, *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* temasında doğayı koruma, vatandaşlık, *Bilim Teknoloji ve Toplum* temasında hayvanları koruma, doğayı koruma, özel gereksinimliler, okur yazar olmayanlar, vatandaşlık, *Üretim Dağıtım ve Tüketim* ekonomi, israf, vatandaşlık, *Etkin Vatandaşlık* farklı kültürlerle ilişkin farkındalık, vatandaşlık, ihtiyaç sahiplerine yardım, *Küresel Bağlantılar* kendi kültürünü tanıma, farklı kültürlerle ilişkin farkındalık kategorilerinde toplumsal duyarlılığa toplumsal duyarlılığa yer verilmiştir. Görüldüğü üzere Türkçe ders kitabıyla kıyaslandığında toplumsal duyarlılığa Sosyal Bilgiler ders kitabında daha fazla yer verilmiştir. Toplumsal duyarlılığın kazandırılmasında sahip olunması gerekli becerilerin Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alma durumu incelendiğinde empati becerisi boyutunda empati kavramının vurgulanması, ihtiyaç sahibine karşı empati, göçmenlere karşı empati, ebeveyn kaybı yaşayanlara karşı empati, özel gereksinimli bireylere karşı empati, toplumsal sorunlara karşı empati, haklarından yararlanamayan çocuklara ilişkin empati boyutlarında ilgili ifadeler yer verilmiştir. Farkındalık bilinci ve saygı boyutlarında ise çevreyi korumaya ilişkin farkındalık, hayvanları korumaya dair farkındalık, bireysel farklılıklara saygı, bireysel farklılıklar, israfı önlemeye ilişkin farkındalık, toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık, çocukların temel haklarından yararlanamamasına ilişkin farkındalık, acil servis numaralarının gereksiz kullanımına ilişkin farkındalık boyutlarına değinilmiştir. Türkçe ders kitabıyla kıyaslandığında Sosyal Bilgiler ders kitabında toplumsal duyarlılığa ve duyarlılığın kazandırılması için gerekli becerilere daha fazla yer verildiği gözlenmiştir.

Ayrıca, Sosyal Bilgiler ders kitabında toplumsal duyarlılık hem metin, hem düşünme soruları hem de etkinlik boyutlarında yer almaktadır.

Sonuç olarak toplumsal duyarlılığa Türkçe ders kitabında Sosyal Bilgiler ders kitabından daha az oranda yer verilmiştir. Ayrıca, Türkçe ders kitabında verilen toplumsal duyarlılık örneklerinin ise ağırlıklı olarak düşünme soruları ve etkinlikler ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Toplumsal duyarlılığa ilişkin sahip olunması gereken becerilen farklı çeşitlerine ise daha çok Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilmektedir. Sosyal bilgiler ders kitabında her temada toplumsal duyarlılığın farklı boyutlarına yer verilirken, Türkçe ders kitabında yer verilmemektedir.

Türkçe dersinin yürütülmesinde bir çok yöntem ve araç gereç kullanılabilir. Ancak ilgili araştırma bulguları öğretmenlerin de öğrencilerin kullandıkları materyallerin başında ders kitaplarının geldiğini ifade etmektedir. Örneğin, yüzden fazla öğretmenle yapılan görüşmeler sonucunda Özbay (2003), öğretmenlerin ders kitabı dışında ilave ya da alternatif kaynaklara başvurma oranlarının düşük olduğunu ifade etmiştir. Daha güncel bir çalışmada da benzer bulgulara rastlanmıştır. Topçuoğlu Ünal ve Yeğen (2013) öğretmenlerin %90'dan fazlasının ders ve öğretmen kılavuz kitaplarını kullanmayı tercih ettiklerini vurgulamıştır. Ders kitaplarının, öğrencilerin öğrenme deneyimlerinde sıklıkla kullanılmasına yapılan bu vurgular kitapların özenle hazırlanması gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, kitaplar sadece bilgi aktarımını sağlama amacını değil çocukların kültürel, sosyal ve dil gelişimlerini destekleyecek ayrıca onlarda empati ve farkındalık becerilerini de geliştirmeye yönelik olmalıdır. Araştırma sonuçlarına göre toplumsal duyarlılığa ilişkin vurgular Türkçe Ders kitabında konu değerlendirme etkinliklerinin yanı sıra metin içerisinde de verilmelidir. Ayrıca farkındalık bilincini oluşturmaya yönelik becerilere metinler içerisinde yer verilmeli, Türkçe kitaplarının bu açıdan uygun metinler ile zenginleştirilmesi önerilebilir. Özkan'ın da (2010) belirttiği gibi hem ders konularının hen de diğer bilgi ve davranış örneklerinin aktarılmasında ders kitaplarının dışına çıkılmadığı görülmektedir. Toplumsal duyarlılığın önemi dikkate alındığında Sosyal Bilgiler ders kitabında toplumsal duyarlılık isimli ayrı bir temaya yer verilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, N. F. (2009). *Ne kadar farkındayım? Gestalt terapi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aktan, O. ve Padem, S. (2013). İlköğretim 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Aktaş, M. C. (2014). Nitel veri toplama araçları. Metin, M. (Ed.), *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (s. 337-371). Ankara: Pegem Akademi.
- Alkış Küçükaydın, M., & İşcan, A. (2017). İlköğretim 3. sınıf Türkçe ders kitapları ve öğretmen kılavuz kitabının yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına uygunluk düzeyi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(1), 1-13.
- Aslan, C. (2013). Duyarlılık ve düşünceyi geliştirmede çocuk/gençlik edebiyatı. *Çoluk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 12, 29-32.

- Baş, B. ve Yıldız, F. İ. (2015). 2. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin okunabilirlik açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 52-61.
- Bender, L., Walia, G., Kambhampaty, K., Nygard, K. E., ve Nygard, T. E. (2012). Social sensitivity and classroom team projects: an empirical investigation. In *Proceedings of the 43rd ACM technical symposium on Computer Science Education* (403-408).
- Bulut, M. ve Orhan, S. (2012). Türkçe-Edebiyat Ders Kitaplarının Dil ve Kültür Aktarımındaki Rolü ve Önemi Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 297-311.
- Bulduk, S., Usta, E., ve Dinçer, Y. (2017). Kültürlerarası duyarlılık ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Bir sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu örneği. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 73-77.
- Canlı, S. (2015). Türkçe ders kitaplarına seçilecek metinlerin belirlenmesinde çocuğa görelik ilkesi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 98-123.
- Chen, X., Liu, J., Ellis, W., ve Zarbatany, L. (2016). Social sensitivity and adjustment in Chinese and Canadian children. *Child development*, 87(4), 1115-1129.
- Davis, M. H. (2018). *Empathy: A social psychological approach*. Routledge.
- Durukan, E. (2009). 7. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri anlamaya yönelik sorular üzerine taksonomik bir inceleme. *Milli Eğitim Dergisi*, 181, 84-93.
- Keskin, Y., & Öğretici, B. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde "Duyarlılık" Değerinin Etkinlikler Yoluyla Kazandırılması: Nitel Bir Araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 143-181.
- Mizraoğlu, V., & Akın, E. (2015). 5 Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin okunabilirliği üzerine bir inceleme. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 146-155.
- Özbay, M. (2003). Türkçe öğretmeninde hedef - Araç ilişkisinin ders kitabı örneğinde değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 63.
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: İlköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1124-1141.
- Pickett, C. L., Gardner, W. L., & Knowles, M. (2004). Getting a cue: The need to belong and enhanced sensitivity to social cues. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(9), 1095-1107.
- Pilav, S. & Erdoğan, Ş. (2016). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki bilgilendirici metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi, *Milli Eğitim*, 210, 351-371.
- Rothenberg, B. B. (1970). Children's social sensitivity and the relationship to interpersonal competence, intrapersonal comfort, and intellectual level. *Developmental Psychology*, 2(3), 335.
- Sarar Kuzu, T. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki metin altı sorularının yenilenmiş bloom taksonomisindeki hatırlama ve anlama bilişsel düzeyleri açısından incelenmesi. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(1), 58-76.
- Somerville, L. H. (2013). The teenage brain: Sensitivity to social evaluation. *Current Directions in Psychological Science*, 22, 121– 127. doi:10.1177/0963721413476512
- Susar Kırmızı, F. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Şan, S. (2014). *Öğrenci kulüp faaliyetleri yoluyla çevresel duyarlılık geliştirmede empati kullanımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Türk Dil Kurumu (TDK). (2019). <http://tdk.gov.tr/genel/turk-dili-kasim-2019/>
- Topçuoğlu, F. ve Yeğen, Ü. (2013) Türkçe öğretmenlerinin okuma yöntem-tekniklerini ve araç- gereçlerini kullanma durumları. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(4), 1351-1365.
- Tuncer, A. T., Karasu, N., Altunay, B., & Güler, Ö. (2011). Türkçe ilköğretim kitaplarında engel ve engellilik: Bir doküman analizi örneği. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 439-457.
- Ünal, F. (2009). Öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk projelerinin topluma kattığı değer hakkındaki görüşleri I. *Ulusal İyilik Sempozyumu (20-21 Haziran 2009)*, Elazığ, 81-89.Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Way, B. M., & Lieberman, M. D. (2010). Is there a genetic contribution to cultural differences? Collectivism, individualism and genetic markers of social sensitivity. *Social cognitive and affective neuroscience*, 5(2-3), 203-211.
- Wentzel, K. R. (2005). Peer relationships, motivation, and academic performance at school. In A. J. Elliot & C. S. Dweck (Eds.), *Handbook of competence and motivation* (pp. 279– 296). New York, NY: Guilford.

EXTENDED SUMMARY

Sensitivity is one of the most important aspects that makes people human. Social sensitivity is the ability to correctly perceive and understand the behavior and emotions of others (Rothenberg, 1970). In, Way and Liebermann's study (2010), it was determined that societies with high social sensitivity have low levels of depression compared to other societies. It was also determined that social sensitivity contributes to the psychological harmony of society (Chen, Liu, Ellis & Zabatany, 2016). Similarly, Bender et al. (2012), found that social sensitivity is highly associated with successful teamwork and team performance in class. The adoption of social sensitivity, which is a critical element in the solution of social problems, is also an important part of personal and social development.

Fostering social sensitivity in every segment of society and at all ages is integral for providing solutions to societal problems. However, it is especially important to gain sensitivity awareness at an early age because it can be acquired more easily at younger ages and aids in life-long development of behaviors necessary for responsibly addressing problems within society. Considering that today's students will be the adults of the future, it is expected that they should develop appropriate awareness of social events, take responsibility, and empathize with the world around them. One of the ways that this can happen is to instill awareness of social sensitivity in children at an early age. Otherwise, negative behaviors such as exclusion that may arise from a lack of social sensitivity and social justice can negatively affect the academic life of children, their overall development as people, and cause them to move away from society. As a result of lack of social sensitivity, an adverse environment can be created for sensitive children who need to seek out assistance and support from others regarding academic performance. Negative feedback for very sensitive children can lower their learning levels and make it easier for them to develop a negative attitude towards the school environment, which can result in low academic achievement (Chen et al., 2016; Wentzel, 2005) and social exclusion. Therefore, gaining social sensitivity from an early age contributes to the solution of social problems as well as helps to prevent the formation of new problems.

Considering the importance of gaining social sensitivity from an early age, it is necessary to develop this awareness in primary school when compulsory education begins. Instituting a separate program about social sensitivity may be limited by class level or certain time period, so it recommended that transferring social sensitivity through textbooks, which students interact with the most, may be a more permanent solution. Since teachers and students see textbooks as the main resource in learning, a wealth of research (Aktan & Padem, 2013; Bulut & Orhan, 2012; Canlı, 2015; Durukan, 2009; Sarar Kuzu, 2013; Keskin & Öğretici, 2013) have examined textbooks regarding various topics; however, no research was found that examined social sensitivity in textbooks.

Therefore, the aim of this study was to examine Turkish and Social Studies textbooks to determine how social sensitivity is included within these books. Textbooks were chosen within the scope of the research because textbooks are a primary source that students interact with in elementary schools. Document analysis was the qualitative methodology used to evaluate the emphasis of social sensitivity in 4th grade Turkish and Social studies textbooks used by the Ministry of National Education in the 2019-20 academic year. The extent of social sensitivity in textbooks was examined according to cultural sensitivity, environmental sensitivity, and civil sensitivity.

It was recognized that less attention was provided to social sensitivity in Turkish textbooks in comparison to Social Studies textbooks, and the examples of social sensitivity were most often limited to thinking questions and activities. Different types of skills that should be possessed regarding social sensitivity were mostly included in the Social Studies textbooks. While Social Studies textbooks had different dimensions in each theme, it was determined that these dimensions were not included in Turkish textbooks. It is recommended that emphasis on social sensitivity should be provided in various texts rather than only given in evaluation activities of Turkish textbooks. It is suggested that skills to create awareness of social sensitivity are included within other Turkish texts and books to enrich these literature sources. Considering the importance of social sensitivity, it is also recommended that social sensitivity is included as a separate theme in Social Studies textbooks as well.